

СЕКЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО, ЦИВІЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА»

УДК 347.412.92

Надієнко О.І.¹, Марусенко Ю.І.²

¹ канд. юрид. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² асп. НУ «Запорізька політехніка»

ФРАУДАТОРНІ ПРАВОЧИНИ: ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

Правова конструкція фраздаторності не є новою і прийшла до нас з римського права. *Fraus creditorum* (з лат. – на шкоду кредиторам) – це вчинення боржником правочинів, спрямованих на зменшення його майна з метою приховати його від звернення стягнення кредиторів. *Fraus creditorum* був сконструйований в преторському праві. Це стало можливим після того, як примусове виконання судових рішень стало відбуватися шляхом звернення стягнення на майно боржника. Однак в Україні багато років після набуття незалежності продовжувала існувати проблема з врегулюванням цих відносин і лише нещодавно на неї звернули увагу.

Наразі на законодавчому рівні норми щодо правочинів, що вчиняються на шкоду кредитуру, існують лише в банківській сфері та в рамках виконавчого провадження. Так, у ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства встановлюються підстави, за яких правочини, вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними, та наслідки такого визнання. Схожа норма передбачена в ст. 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», яка врегульовує ті заходи, які здійснюються щодо забезпечення збереження активів банку, запобігання втрати майна та збитків. У рамках виконавчого провадження також визначається, що укладення правочину щодо майна боржника, який призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна, є підставою для визнання правочину недійсним. Однак, це стосується випадків, коли особа вже внесена до Єдиного реєстру боржників. Тобто, законодавство обмежується лише декількома сферами, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з вчиненням фраздаторних правочинів, що погіршує становище кредитуру в процесі стягнення боргу в більшості інших випадків.

Відповідний стан цивільного законодавства України довгий час створював можливості для боржників уникати стягнення на їх майно. Зазвичай кредитори у подібних справах посилалися на норми Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) щодо принципу добросовісності як загального принципу цивільного законодавства на те, що при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, а також на недопущення вчинення особою дій, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі. Також дуже часто такі правочини намагалися визнати фіктивними. Однак, через відсутність спеціальних норм у цивільному законодавстві та сталої практики суди відмовляли у задоволенні вимог щодо визнання таких правочинів недійсними.

Вирішити ці проблеми взявся Верховний Суд. У постанові Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 07 жовтня 2020 р. визначено поняття «франдаторний правочин» – це правочин, учинений боржником на шкоду кредитору. Також судом було зазначено, що договором, що вчиняється на шкоду кредиторам (франдаторним договором), може бути як оплатний, так і безоплатний договір. Застосування конструкції «франдаторності» при оплатному цивільно-правовому договорі має певну специфіку, яка проявляється в обставинах, що дозволяють кваліфікувати оплатний договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору. До таких обставин, зокрема, відноситься: момент укладення договору; контрагент з яким боржник вчиняє оспорюваний договір; ціна; наявність/відсутність оплати ціни контрагентом боржника.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2019 р. зазначалось, що франдаторний правочин може кваліфікуватися як фіктивний; такий, що вчинений всупереч принципу добросовісності та недопустимості зловживання правом; такий, що порушує публічний порядок. Також у даній постанові було чітко зазначено про те, що позивач вправі звернутися до суду з позовом про визнання договору недійсним, як такого, що направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (п. 6 ст. 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (ч. 3 ст. 13 ЦК України), і послатися на спеціальну норму, що передбачає підставу визнання правочину недійсним, якою може бути як підстава, передбачена ст. 234 ЦК України, так і інша, наприклад, підстава, передбачена ст. 228 ЦК України.

Однак судовий підхід до вирішення проблеми франдаторних правочинів не є панацеєю. Враховуючи те, що Україна є країною романо-германської правової сім'ї, необхідним є створення належної

законодавчої бази, яка врегулює відповідні суспільні відносини на рівні спеціальних норм, а не загальних засад цивільного законодавства, на які посиляються суди у вирішенні даної категорії справ. Це пов'язано з тим, що практика Верховного Суду є досить динамічною і часто змінює власні правові позиції за однаковими справами. Така діяльність часто протирічить принципу правової визначеності як складової частини верховенства права і руйнує сталість судової практики. Тому, важливим є закріплення поняття, характерних ознак фродаторного правочину в ЦК України як такого, що може бути визнаний судом недійсним.